

В. В. ДУТКА, І. С. ВАХ, О. З. ГОРДІЙЧУК

ХУДОЖНІЙ КИЛИМ КОСІВЩИНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
Кафедра декоративно-прикладного мистецтва

В. В. Дутка, І. С. Вах, О. З. Гордійчук

ХУДОЖНІЙ КИЛИМ КОСІВЩИНИ

Навчальний посібник

Косів 2017

Рецензенти: Печенюк Т. Г., професор, завідувач кафедрою художнього текстилю Львівської національної академії мистецтв.

Юрчишин Г. М., доцент кафедри дизайну Косівсько-Косого інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

*Рекомендовано до друку методичною радою
Косівсько-Косого інституту прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв*

Посібник «Художній килим Гуцульщини», що розроблений для студентів I освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», знайомить читачів з історією формування художньої стилістики килимів Гуцульщини. Наводяться приклади завдань творчої інтерпретації традицій килимарства в сучасних дизайнерських практиках.

Науково-дослідний матеріал та методичні рекомендації, подані в посібнику, дають можливість оволодіти знаннями з історії мистецтва за фахом, технології ткацтва, а також розширити творчий діапазон у проектуванні килимових виробів для оформлення сучасного житлового інтер'єру.

© В. В. Дутка, І. С. Вах, О. З. Гордійчук

© КІПДМ ЛНАМ

ЗМІСТ

1. ВСТУП	4
2. КОСІВСЬКИЙ КИЛИМ: ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ СТИЛІСТИКИ	5
3. МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ КИЛИМА	19
4. КИЛИМ У ПРАКТИКАХ СУЧАСНИХ ДИЗАЙНЕРІВ	28

1. ВСТУП

Килимарство – яскраве явище декоративно-ужиткового мистецтва Гуцульщини. Представлений двома напрямками розвитку – народним та професійним, він займає чільне місце в ланці художніх промислів краю. Вивчення традицій декорування та рукотворних технологій виготовлення килимів забезпечує якість у творчих пошуках нових засобів виразності та технологічних експериментах курсових завдань студентів кафедри декоративно-прикладного мистецтва Косівського інституту. Посібник містить навчальну інформацію, яку слід засвоїти під час вивчення модуля «Проектування та виготовлення тканин інтер'єрного призначення». Науково-дослідний матеріал та методичні рекомендації, подані в посібнику, дають можливість оволодіти знаннями з історії мистецтва за фахом, технології ткацтва, а також розширити творчий діапазон у проектуванні килимових виробів для оформлення сучасного житлового інтер'єру.

Інноваційним матеріалом у посібнику є авторська методика комп'ютерного проектування колористичних варіантів ескізів килима, технічних малюнків та модифікації орнаментальних мотивів.

Посібник складається з трьох розділів. У розділі «Гуцульський килим: історія формування художньої стилістики» подається науково-дослідна інформація щодо історії виникнення та етапів розвитку виробництва килимів на Гуцульщині. Використані історичні та мистецтвознавчі розвідки О. Гордійчук, І. Ваха, В. Дутки, що досліджують питання відродження прогресивних традицій гуцульського килимарства та методів їх творчої інтерпретації в сучасних мистецьких процесах. Наводяться унікальні фотоматеріали, що засвідчують історію створення перших килимарських підприємств на Косівщині, світлини технічних розробок давніх узорів, що впроваджувалися у масове виробництво. Науковий матеріал надасть можливість проаналізувати художню стилістику гуцульського килима та об'єктивні причини її видозмін.

Розділ «Методи проектування та технологія виготовлення килима» містить методичні рекомендації щодо принципів утворення композиційних структур традиційних гуцульських килимів. Наводяться приклади творчої інтерпретації усталених схем, колористики та формування нових художньо-образних рішень. Технічні ма-

люнки килимів та варіативність ескізування забезпечуються методами роботи з комп'ютерними програмами CorelDrawe, Adobe Photoshop. У цьому розділі подається методика виготовлення та послідовність технологічних етапів та технік ткання килима.

«Килим у практиках сучасних дизайнерів» – розділ про творче переосмислення художньо-стильових рішень народної спадщини гуцульського килимарства. Наведені приклади використання традицій у дизайні сучасного житлового та громадського середовища. Матеріали розділу надають переконливі мотивації для оволодіння мистецтвом проектування та впровадження в матеріалі килимів як унікального виду творчості, що є актуальним у процесах формування та розвитку національної культури.

2. КОСІВСЬКИЙ КИЛИМ: ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖ- НЬОЇ СТИЛІСТИКИ

Килимарство — один із важливих і найпоширеніших видів матеріальної та художньої культури Гуцульщини, яке має давні традиції.

Розвиток ремесла зумовлювався історичними, соціально-економічними умовами та побутовими потребами населення в тканинах для обладнання житла. Будь-який етап цього процесу проходив паралельно із загальною виробничою діяльністю місцевого населення й характеризувався поступовою еволюцією знарядь, удосконаленням технік ткання, застосуванням нових видів сировини, збагаченням орнаментально-композиційного та кольорового вирішення, різноманітних виробів, зміною і розширенням їх функціонального призначення. До питання розвитку килимарства на Гуцульщині зверталися дослідники В. Шухевич (1849–1915), С. Сидорович (1895–1972), Я. Запаско (1923–2007), А. Жук (1880–1968), С. Колос (1888–1969), О. Никорак (1948), О. Соломченко (1920–2002). Їхні праці мають велике значення для дослідження історії формування художньо-стильових особливостей косівського килима.

Відомості про виготовлення килимів на території Косівщини з'являються в архівних джерелах від початку XVIII століття. Дослідник Гуцульщини В. Грабовецький (1928–2015) зазначав, що особливо багато ткачів зафіксовано в місті Косів та його околицях. 1753 року тут працювало 33 ремісники, що займалися виготовленням тканих виробів [1].

Англійська письменниця, шотландка за походженням, М. М. Дауї під час подорожі по Гуцульщині 1889 р. відвідала ткацьку фабрику в Косові, на якій виготовляли полотно, запаски та килими. Вона відзначає, що біля фабричних верстатів стояли хлопці й дівчата, очевидно, випускники ткацької школи, і їхній робочий день тривав 12 годин [5].

Документальних відомостей про розвиток килимарства кінця XIX — початку XX ст. на заході Гуцульщини не збереглося. Згадки про існування килимів дійшли до нас у весільних, похоронних обрядах та ритуалах. Експедиційні матеріали дають підстави стверджувати, що килими («покрівці») ткали тут здавна, особливо в гірських селах. Вони мали ширину близько 1 м та довжину до 5 м, ними застеляли лави, ліжка, скрині, їх вішали на стінах. Про художнє оздоблення цих килимів можна стверджувати тільки на основі аналізу збережених зразків килимів у селах Ганичі, Богдан, Дубове. Вони були з каймою та основним полем. В орнаменті переважали геометричні та гео-

*Виставка домашнього промислу в Коломиї (1912).
Автор світлини невідомий*

*Спілка «Гуцульське мистецтво».
Автор світлини невідомий*

метрично-рослинні мотиви. Характерною ознакою цих килимів є використання мотиву ромба з гачками як основної фігури. Дрібні, гладкі або орнаментовані смуги у вигляді ромбиків, кривульок, «баранячих рогів» доповнюють їх. Більшість згаданих мотивів поширені в інших народних тканинах Косівщини, що свідчить про спільну основу, на якій вони розвивалися. Їхнє кольорове рішення — традиційне, насичено-контрастне.

За архівними матеріалами, у 1910-х роках у передмісті Косова (Москалівці), та в селі Монастирське існували вже невеликі приватні ткацькі й килимарські майстерні, зокрема в К. Мідвідчук і Прухніцьких» [2].

У каталозі до виставки домашнього промислу в Коломиї (1912) зазначалося, що «Велика кількість тканих виробів, що вироблялися в Косові на початку ХХ століття та призначалися для продажу, була виготовлена на фабриці при Ткацькій школі та в невеликих приватних майстернях. Однією з таких майстерень була робітня Дмитра Прухніцького» [3]. Сам власник навчився ткацького ремесла в Чехії. Заробивши за кордоном необхідну суму грошей, Д. Прухніцький у 1900-х роках повернувся у Косів, купив верстати й організував ткацьку майстерню. На виставку домашнього промислу, яка проходила 1912 року в місті Коломия, він представив низку тканих виробів своєї майстерні: рушники, скатертини, верети,

килими, у тому числі один килим, виконаний ворсовою технікою ткання. Виставка домашнього промислу в Коломиї під протекторатом їх ц.к. Високости Архикнязя Короля Франца Йосифа та Архикнягині Зити в днях 21-30 вересня 1912 року [3].

Отже, у 1910—1930-х роках у Косові працювало близько десяти ткацьких і килимарських майстерень (І.Грушковського, Кордецької, Кноля, Рубінгера, Шнайпера, Фогеля та ін.), продукція яких мала характер масового виробництва [7].

13 вересня 1922 року в Косові була створена спілка «Гуцульське мистецтво». Серед засновників спілки – косівський адвокат і громадський діяч Петро Рондяк (1873–1944), відомий учений-етнограф Володимир Гнатюк (1871–1926), священник Юліан Герасимович, суддя Володимир Лаврівський (1850—1934). Директором підприємства став Михайло Куриленко. Косівський килим в особі цієї людини знайшов реформатора. М. Куриленко бачив перспективу розвитку народного мистецтва у співпраці художників і народних майстрів. Метою створення спілки було відродження народного килима й подальший розвиток українського національного килимарства. І технологію, і орнаментику черпали з народного джерела. Спілка успішно розвивала діяльність, удосконалюючи традицію та поліпшуючи умови праці робітників. За декілька років, крім традиційних косівських килимів, майстри Спілки успішно освоїли виробництво гре-

бінкових гобеленових килимів, копіюючи старовинні зразки з різних регіонів України. Директор Спілки вишукував по всій Галичині старі килими, переглядав музейні фонди. Спілка займалася виготовленням килимів, беручи за зразок кращі народні вироби. Дирекція надавала великого значення чіткій організації виробництва, технології виконання мистецьких творів.

Відомо, що завдяки спілці «Гуцульське мистецтво» з 1930-х років ткацький промисел набув поширення в багатьох галицьких селах, насамперед на Гуцульщині. Із мистецької хроніки за 1932 рік довідуємося, що у спілці «Гуцульське мистецтво» не тільки виготовляли килими за кращими народними зразками, а й «... звертали увагу на матеріал своїх килимів, уживаючи тої самої вовни, і способу очищення, і способу фарбування»[9].

У журналі «Світ» за 1927 рік, у статті О. Кисілевської зазначалося: «Хто бачив косівську килимарню на початку її розвитку, перед кількома роками, у малій наймленій чужій хаті, хто бачив її тодішню убогу обстановку й невеликий вибір тодішніх виробів—той просто очам своїм не вірить, що може бути така величезна різниця, і то під кожним оглядом, кількості верстатів, числа робітниць, а над усе у виробках, в їх мистецькій вартості...» [4]. Дирекція спілки «Гуцульське мистецтво» передбачала заснування на базі своїх майстерень школи артистичного гуцульського промислу в різних його галузях, насампе-

ред ткацького та килимарського відділів. Краєзнавець і дослідник Ігор Пелипейко зазначає, що «У 1930-х роках у Косові та Косівському повіті був справжній «ткацький бум». Діяло багато підприємств цього профілю, для яких потрібні були робітники. Навчання кваліфікованих майстрів проводилося на ткацьких підприємствах, зокрема у спілках «Гуцульське мистецтво», «Килимарська фабрика» Й. Кардецької, «Вирібня килимів» А. Гільмана та інших. 1922 року в Косові та на Москалівці, що була тоді окремим селом, діяло 14 ткацько-килимарських майстерень, власниками яких були: Гнат Грушковський, Ян Станкевич, Катерина Медведчук, Іван Библюк, Юрко Романів, Мендель Фреліх, Бенцьоп Фогель, Ілько Фокшей, Микола Лелет, Михайло Мартинюк, Юрко Кабин, Юрко Кошак, Михайло Балагурак та Михайло Мартинюк»[6].

Упродовж десяти років діяльність Спілки спрямовувалася на виробництво килимів, орієнтованих на народні зразки. Унікальним явищем у роботі підприємства було використання барвників натурального походження. На мистецькі якості килимів впливало освоєння гребінкової техніки ткання, меланжування, комбінування різнофактурної пряжі.

Згодом, у 30-х роках, Спілка залучила до співпраці професійних митців та видатних художників: М. Бутовича, С. Гординського, П. Ковжуна, Р. Лісовського, Я. Музику, П. Холодного (молодшого), О.

Кульчицьку, Г. Герасимович та інших. Завдяки цьому реалізувалася програма оновлення художньої стилістики народного килимарства, що було знаковим у процесах розвитку килимового виробництва на Косівщині. Зразки килимів, розроблені професійними художниками, стали відомими у світі завдяки своєму оригінальному образному вирішенню. Прикладом є килим «Гетьманський», автор картону – Роберт Лісовський.

На початку 30-х років килимарський промисел був поширений у багатьох селах Косівщини. Архівні матеріали засвідчують, що в 1939 рр. у селах Город, Кобаки, Старі Кути, Річка, Шешори, Тюдів килимарством займалося по 15-17 осіб, у Яворові — 107, Соколівці — 115, Смодному — 150, а в Пістині — 816.

Уже 1939 року в Косові, на базі місцевих ткацьких і килимарських підприємств, була організована художня килимарська артіль ім. Т.Г. Шевченка. 1957 року в артілі працювало 250 килимарів, із яких сформовані дві бригади: бригада коцарів (спеціалістів із виготовлення вузликів килимів) і бригада килимарів-надомників. У колективі робітників нараховувалося чимало майстрів з відомих на Косівщині ткацьких родин – Бовичів, Волощуків, Лавруків, Романюків, Радишів, Библюків, Горбових, Близнюків [7].

1939 року визначилися нові тенденції в розвитку художнього килимарства Косівщини. На базі колишніх ткацько-ки-

лимарських підприємств і приватних майстерень утворюються килимарські артілі в місті Косів та навколишніх селах – Кутах, Яблунові, Пістині. Косівські артілі ім. Т. Шевченка та «Гуцульщина» створені 1940 року на базі кооперативних підприємств «Гуцульське мистецтво» (директор М. Куриленко) та «Гуцульщина» (директор М. Горбовий), а також націоналізованих килимарень Кордецької, Гільмана, Гертнера та інших. В обох артілях нараховувалося понад тисячу робітників. Колишніх керівників М. Куриленка та М. Горбового було ув'язнено та вбито (М. Горбовий деякий час був головою артілі «Гуцульщина»). Керівниками артілей у різні періоди були М. Кіщук, В. Кабин, В. Боєчко, М. Медвідчук, Ф. Баб'юк, М. Пітеляк.

1968 року на базі трьох художньо-промислових фабрик «Гуцульщина», ім. Т. Г. Шевченка та І. Франка створюється багатогалузеве виробничо-художнє об'єднання «Гуцульщина», що сприяло поліпшенню умов праці та збільшенню обсягу виробництва килимів. Новому об'єднаному підприємству щастило на керівників – добрих господарників, якими були О. Романюк, перший директор, а після нього – Д. Савчук, Д. Шкрібляк, М. Гаврилюк. У «Гуцульщині» разом із надомниками працювало близько трьох з половиною тисяч чоловік, нерідко цілими родинами, династіями. Вироби славної фірми знаходили збут у понад двадцяти країнах світу.

Основні ділянки творчо-виробни-

чих процесів очолювали фахівці, обдарована молодь, що мала належну фахову підготовку — вищу та середню спеціальну освіту та досвід практичної організаційної роботи. У килимовому виробництві було механізовано процес навивання основи на вали, дерев'яні килимові верстати замієно напівавтоматами.

Розвиток косівського килимарства проходив двома шляхами — шляхом домашнього традиційного виробництва та різних за структурою підприємств народних художніх промислів. Провідну роль у складних творчих процесах визначають фабрики художніх виробів у смт. Кути (заснована 1949 року), смт. Яблунів (заснована 1953 року), с. Пістинь та художньо-промислове об'єднання «Гуцульщина», оскільки тут працювали кваліфіковані спеціалісти — художники, технологи, передові майстри. Вони розробляли та впроваджували у виробництво нові зразки килимів для масового тиражування. У творчих лабораторіях вироблялися експериментальні зразки малосерійної продукції, а також унікальні роботи в авторському виконанні. Тут вивчалися, по-новому осмислювалися та розвивалися кращі традиції народного килимарства Гуцульщини. Власне, такий комплексний підхід до вирішення проблем творчого співробітництва, ініціативність більшості фахівців давали позитивні результати. Тісна співдружність народних майстрів та професійних художників ткацьких під-

Обкладинка каталогу першої виставки спілки «Гуцульське мистецтво»

Килим. Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст., Косів

Килим за проектом художника В. Гуза .
Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст.

Килим. Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст., Косів

Килим «Гуцул». Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст. Косів

Килим «Ригіль». Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст. Косів

Килим «Колиска». Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст. Косів

Килим з мотивом гуцульської вишивки за, проектом художниці А. Герасимович. Косів

Килим «Граничник» Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст. Косів

Килим за проектом художника М. Бутовича. Спілка «Гуцульське мистецтво», 30-ті роки XX ст. Косів

Килим. 20-30-ті роки XX ст. Косів

Килим. Поч. XX ст. Косів

приємств є результатом якісних змін, які відбулися у сфері килимарства.

1991 року в Косівському технікумі народних художніх промислів відновлює свою діяльність відділ художнього ткацтва, який від того часу й до сьогодні стає головним модератором художніх ідей у розвитку стильових ознак сучасного килима.

Косівські килими мають аналогію з килимами суміжних етнографічних регіонів України та інших сусідніх народів. Загалом, тут більшою мірою, ніж у інших місцевостях України, збереглися найдавнішого виду тканини та архаїчні геометричні орнаментальні мотиви. У кожному локальному осередку сформувались і утвердились свої характерні риси. Типовими для них є чітка ритмічність і симетрія в композиції та поліхромність кольорового рішення.

Характеризуючи художньо-стильові ознаки косівського килимарства, слід відзначити, що внаслідок історичних, природних та кліматичних умов Гуцульщини протягом тривалого часу тут зберігалось натуральне господарство. Тому, починаючи від раннього періоду розвитку й до початку ХХ ст., основною сировиною для килимарства на цій території була вовна. Усі процеси кропінкової обробки сировини виконували жінки у вільний від польових робіт час. Зональною специфікою килимарського виробництва Косівщини (особливо гірських околиць) відповідно

до інших етнографічних зон України, є перевага вовняної сировини над лляною та конопляною. Типологічними є: вид сировини, природні властивості волокон, способи їх обробки, види прядіння, зсукування, різноманітні методи підготовки пряжі до ткання, техніка виготовлення виробів, орнаментально-композиційне та кольорове їх вирішення, а також подальша технологічна обробка. Практикувалось в домашньому гуцульському ткацтві й змішування вовняної, лляної та конопляної пряжі в різних пропорціях. Із розвитком фабричної текстильної промисловості з кінця ХІХ ст. у домашньому ткацтві Гуцульщини поступово почали застосовувати нові види привозної фабричної ткацької сировини. Через відсутність достатньої кількості лляної та конопляної пряжі гірське населення купувало або вимінювало за вовну бавовняну пряжу. Це, перш за все, «бамбак» жовтуватого кольору, який найчастіше використовувався для піткання.

На Гуцульщині поширеними є килимові техніки ткання: «закладне», «у вічко», «на косу нитку» й дещо менше — ворсове («ключками» або «кучерями»).

Орнаментальні композиції та колорит косівських килимів формувались на основі традиційних узорів переміток, скатертин, ліжників і особливо «писаних» верет. На композицію впливали вироби сусідніх осередків Покуття та Буковини.

Типовим для косівських килимів є

членування всієї площини виробу на непарну кількість широких вертикальних смуг, побудованих за схемою закритого рядка. У центрі кожної з них розташовується велика фігура ромба зі східчастими, зубчастими контурами або виступаючими на зовнішній стороні гачкоподібними відгалуженнями. Іноді ромб обрамлено в складніші за конфігурацією шестигранні медальйони. Бічні краї килима замикаються одинарними або спареними мотивами ромбів концентричної будови, кількома зигзагоподібними «кривулями» суміжних кольорів, зі східчастим контуром або іншими спорідненими мотивами. Ці площини чергуються з групами гладких різнокольорових дрібноузорних смуг, утворених мотивами стосиків, клинців, ромбиків тощо. У залежності від контурів провідного мотиву та способу розробки внутрішнього поля широких смуг, килими мають різні назви. Однією з найдавніших і найпоширеніших композицій косівського килима є малюнок «гуцул». Він має декілька варіантів. Найвідомішими є «старий гуцул» та «новий гуцули». Основний мотив цього килима – це ромб із східчастим контуром і чітким абрисом гачкоподібних елементів, обрамлений шестигранною фігурою. По обидва боки від неї, на тлі цієї смуги, симетрично розташовують поодинокі дрібні ромбики. Бокові краї замикаються трьома з'єднаними фігурами східчастих півромбів, ромбів або інших, споріднених за формою, мотивів. У підпорядкованих їм

вузких смугах часто чергуються два-три різних за художнім рішенням візерунки, що симетрично розташовуються відносно центральної площини композиції. У них на суцільному тлі найчастіше виступають вільно укладені ромбики із зубчастим або східчастим контуром, різнокольорові клинці центричного розташування та сколики, які розчленовують ці вузькі смуги на рівні, дрібніші, площини. Орнамент килима «Гуцул» – поліхромний, витриманий у теплих кольорах із перевагою червоного. Другорядними виступають зелений, оранжевий, жовтий, чорний та білий кольори. За такою ж композицією побудований орнамент килимів «Кучері» та «Скрипка». Від «Гуцула» вони відрізняються тільки способом розробки внутрішнього поля головного мотиву та формою розчленування його контуру. У килимі «Кучері» контур основної фігури має гачкоподібні виступи – «кучері», а в інших килимах є зубчасті або гребінчасті виступи. Деяка різниця помітна у формі другорядних мотивів килима[7].

По-іншому розроблений орнамент у килимі «Граничник». Його композиція побудована з комбінацій фігури ромба, який має складні контури у вигляді видовжених прямокутних виступів. На широких смугах головний мотив уміщений у вертикальному восьмикутнику. Цей восьмикутник заповнює смугу до кінця та утворює візерунок без тла. Площин з основним мотивом може бути три, чотири або й

п'ять. Вони відокремлюються гладкими повздовжніми смугами. Між ними розміщена додаткова площа, поле якої заповнене мотивами «граничника» у зменшеному масштабі. Ознакою цього килима є те, що контури його орнаментальних мотивів тонко обведені іншим кольором, що не характерно для килимів Косівщини.

Інша група косівських килимів — це вироби, у яких орнаментальний мотив розміщений на спільному для всієї площини тлі. Типовим прикладом такої структури є килим «Колиска». Його композиція побудована із трьох великих мотивів із гачкоподібними краями, внутрішнє поле яких відзначається складною розробкою. Мотиви розміщуються в один ряд по довжині килима. Центральний візерунок виділяється кольором. Із коротких і довгих боків композиція замикається складною каймою. Популярний килим «Сонце» складається з різноколірних зубчастих смуг або не з'єднаних між собою ромбовидних фігур, що спрямовані паралельно до напрямку основи килима. На поздовжніх сторонах килима виділяється кайма іншого кольору, а короткі замикаються рядком дрібних мотивів. Килим «Сонце» ідентичний своєю композицією з орнаментом народного гуцульського ліжника, тканого «у кривулю».

Ще одна, характерна для Косівщини, композиція килима, утворена видовженими шестигранними мотивами, що розміщені на загальному тлі. Її відрізняє

складна розробка внутрішнього поля, у якій використані орнаменти, що умовно нагадують весло, від чого малюнок килима отримав назву «Весла». Для цієї композиції характерне повторення основного мотиву три-п'ять разів.

Зазвичай композиції косівських килимів побудовані за законами симетрії та рівноваги ширших орнаментальних та вузьких безузорних смуг. У кольоровому відношенні теж спостерігається зміна ритмів: однакові візерунки широких смуг розташовуються на контрастних за тоном різнокольорових смугах, що сприймаються як негатив і позитив.

Значення Косівського килимарського осередку вийшло далеко за межі регіонального мистецького явища. Процеси становлення локальних художніх традицій мали хвилеподібний характер. Однак синтез народної творчості та кращих мистецьких сил у різні періоди надали йому всеукраїнського значення.

3. МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ КИЛИМА

Для створення проекту композиції килима використовують наступну схему роботи:

1. Збір етнографічного матеріалу.
2. Варіативне ескізування.
3. Розробка ескізу.
4. Виконання проекту килима.

Перед початком практичної роботи над композицією студентам рекомендується засвоїти традиційні способи декорування килимів Гуцульщини. Найбільш ефективним методом є копіювання зразків, що знаходяться у фондах музеїв. Замальовки давніх взірців та фрагментів декору ретельно аналізуються. Під час цього визначаються основні характеристики виробу: схема розташування орнаменту, конфігурація мотивів, колористика, технологічні особливості виготовлення. Пересмислення етнографічного матеріалу є підґрунтям для початку проектування.

Проектування – творчий процес, що передбачає створення художнього об-

разу виробу. Тому робота над композицією починається із пошуку прототипу (асоціації з явищами природи, музики тощо), що ляже в основу концептуальної ідеї. Залежно від джерела творчості, обирають засоби композиції: ритм, міру статичності, колористику, характер орнаментальних мотивів. Тематична назва килима також сприятиме відбору художніх засобів для розкриття образу. Отже, вибір природного аналогу та пошук загального характеру композиції, її конструктивної основи здійснюється в невеликих начерках, що містять у собі основну думку автора.

Структура композиції килима може мати декілька варіантів. Найбільш відповідним до стилю гуцульського килима є членування фронтальної композиції на смуги, декоровані геометричним орнаментом. Творча інтерпретація традиційної схеми передбачає такі видозміни: членування, групування, обертання, накладання, зміну величин та пропорцій тощо. Допускаються свідомі деконструктивні перетворення з метою досягнення максимальної образної виразності художньої ідеї твору. Зазвичай у цьому відрізку роботи використовуються методи декоративної комбінаторики. Для пошуку художньо-стильового рішення композиції килима прототипом може слугувати будь-яка природна форма. Проте найкраще зосередити увагу на тих, що

легко піддаються геометризації та мають яскраво виражену конструктивну основу.

Варіативне ескізування здійснюється методом комп'ютерного проектування. Використання програм Corel Drawe, Adobe Photoshop дає можливість остаточно прослідкувати, виправити та уточнити всі зв'язки та закономірності в загальній ритмічній побудові композиції; виявити її виразність, змістовність, пропорційні співвідношення. Комп'ютерні технології дозволяють створити велику кількість варіантів композицій, різних за кольором, тоном тощо. Зазвичай із отриманих ескізів обирається найбільш виразний, за художнім змістом, варіант, що розробляється для втілення проекту. Ескіз, як правило, роблять від руки, наступні уточнення та розробку виконують засобами комп'ютерних програм. Головним завданням під час розробки композиції килима є врахування його функції та органічного зв'язку з архітектурним середовищем. Тому уніфіковані орнаментальні елементи мають бути раціональними в технічному виконанні, тектонічні, економічні та відповідати вимогам естетичної культури в організації простору.

Проект складається з таких елементів :

- копій зразків давніх килимів;
- візуалізацій фронтальної композиції килима;

- розробки технічних параметрів для виконання килима в матеріалі (комп'ютерна версія);

- вигляду виробу в архітектурному середовищі (комп'ютерна версія).

Розміри проекту узгоджуються кафедрою, рекомендований масштаб – 1:10.

Технологія килимового ткацтва.

На території України для виготовлення килимових виробів використовуються різноманітні ткацькі техніки, що відповідають типу ткацького верстата, на якому виконується виріб. Розрізняють «рахункову», «гребінчасту» та «ворсову» техніки ткання. Кожній із них притаманні певні технологічні прийоми та декоративні особливості. У західному регіоні поширеним був горизонтальний килимовий верстат і «рахункова» техніка ткацтва.

Традиційний килим Косівщини виконується на горизонтальному дворемізованому верстаті. Цей пристрій, як правило, виготовлений з букової чи дубової деревини. Він складається з двох станин, що з'єднані між собою трьома валами: основним, на який навиваються нитки основи; грудним, що служить для зміни напрямку руху килимової тканини, і товарним, на який намотується виготовлене полотно. Важливими складовими килимового верстата є бердо – рухома деталь, що використовується для прибивання ниток підткання,

та дві ремізки, за допомогою яких на верстаті утворюється зів для прокладання ниток. До нижньої частини ремізок за допомогою шнурів або ланцюгів прикріплюються дві підніжки. Їхнє призначення – здійснювати рух ремісками, по чергово опускаючи донизу. Завершальною деталлю є фартух – груба тканина, що однією стороною щільно приєднана до товарного валу, а другою, через систему металевих прутів, – до ниток основи. За допомогою фартуха здійснюється подання витканого полотна на товарний вал.

Для виготовлення килимової тканини та формування декоративного малюнка виробу використовується полотняне переплетення, що утворює дрібний рубчик на поверхні виробу. Кольоровий узорний ефект килима створюється щільно збитим вовняним пітканням, яке повністю покриває основу. Килим, виготовлений рахунковою технікою, є гладкотканою двосторонньою тканиною.

Описуючи процес ткання килима, користуються такими поняттями, як «пара», «поступ», «колінце».

Пара – це найменша величина килимового малюнка по горизонталі, вона складається із чотирьох ниток основи: 2 нитки перебрані в першу, а 2 інші – у другу ремізку. Кількість пар на килимовому верстаті можна визначити, поділивши

всі нитки основи на чотири. Стандартний верстат шириною 1,5 метра має 492 нитки основи, які відповідають 123 парам ($492:4=123$). Технічний малюнок килима розробляють, відштовхуючись від кількості пар килимового верстата, на якому цей килим будуть виконувати.

Поступ – найменша величина малюнка килима по вертикалі, яка відповідає висоті клітки технічного малюнка. Кількість прокидок одного поступу встановлюється експериментальним шляхом. При тканні поступу майстер орієнтується на кількість колінець, які виконуються по вертикалі. Колінцем називають поворот нитки піткання навколо основи, який утворюється завдяки двом (туди й назад) прокиданням піткання. Поступ може мати 5, 6, 7 або 8 колінець. Кількість колінець у поступі залежить від щільності килимового берда, номера заправленої основи, товщини нитки піткання й визначається практично. Одна пара та один поступ, виконані на верстаті, утворюють квадрат.

Для ткання килима рахунковою технікою виготовляється технічний малюнок (на папері в клітинку), що являє собою орнамент майбутнього виробу. Клітинка технічного малюнка по ширині відповідає одній парі основи на килимовому верстаті. Висота клітинки технічного малюнка відповідає одному поступу.

При рахунковій техніці ткацтва кольорові нитки підткання закладають у зів по всій ширині верстата й прибивають бердом. З'єднуючись між собою, вони утворюють прямий, скісний або ступінчастий контур орнаментального мотиву.

Способи з'єднання кольорових площин дозволяють виділити такі різновиди рахункової техніки: «закладне» ткання, ткання «у вічко», ткання «на косу нитку». Закладне ткання в різних місцевостях має свої назви: на Східному Поділлі ця техніка називається «забирання», на Західному Поділлі та Покутті – «овивання». На Гуцульщині побутує назва – «на пряму межу нитку». При цій техніці нитки підткання двох суміжних площин різного кольору по черзі закріплюються на одній, спільній, нитці основи, утворюючи щільно з'єднане полотнище килима.

При тканні «у вічко» нитки підткання огинають основу й закріплюються на двох сусідніх нитках, при цьому на межі кольорових площин утворюється щілина – вічко.

При скісному тканні нитку підткання однієї площини закріплюють на нитці основи, що належить суміжній площині на відстані однієї чи кількох ниток основи. Контур, який виводиться при такому способі ткання, може мати різний кут нахилу. Залежно від малюнка, можна ви-

конати бігуче ткання «на косу нитку», що утворить лінію під кутом 15° , ткання «на косу нитку», кут якого буде становити 30° , та різні види затриманого ткання «на косу нитку» на 45° , 60° чи навіть 75° . Кожному виду скісного ткання відповідає кількість колінець, які необхідно повторювати на одній і тій же нитці основи. Так, ткання «на косу нитку» з кутом 30° характеризується виконанням одного колінця на одній нитці основи. Затримане ткання на «косу нитку» може мати два, три колінця на кожній нитці основи або чергувати кількість колінець для утворення потрібного кута.

Килимове ткання рахунковою технікою поширене в західних областях України, у тому числі, на території Косівщини.

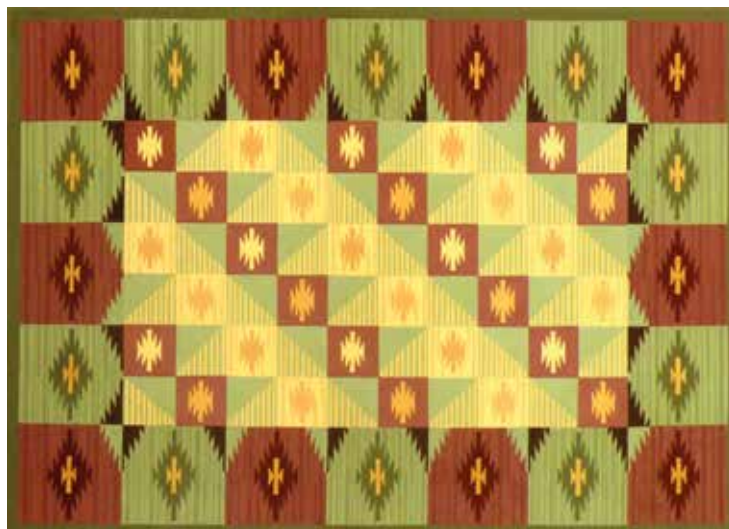
Процес виготовлення двобічних килимів рахунковою технікою відбувається за допомогою ручної розкладки ниток. Закладання нового поступу здійснюється, коли ліва підніжка верстата опущена донизу. Нитки підткання вкладаються справа наліво на кількість пар, що відповідає кількості кліток згідно з технічним малюнком. Закінчення відібраної групи основи є місцем з'єднання кольорових ниток підткання. Нитка підткання з лівої руки передається у праву й затискається між вказівним і середнім пальцями, які в цей час знаходяться між двома шарами осно-

ви – верхнім і нижнім, або між рахунковими і нерахунковими нитками. Лівою рукою відводиться група основних ниток, і пальцями правої руки пряжа піткання витягується назовні. Вказівним і великим пальцями лівої руки, які залишилися в зіві, прокладена нитка опускається до тканини. Коли нитки піткання розкладені по всій ширині верстата, донизу опускається права підніжка. Завершується закладання нового поступу прибиванням ниток до основного полотнища килима.

Після прибивання процес прокладання ниток повторюється у зворотному напрямку: нитка піткання знаходиться у правій руці, а лівою рукою відбирається група нерахункових ниток основи.

Традиційна техніка ткання визначає геометричний характер візерунків регіонального килима. Сидорович С.Й. – автор фундаментального дослідження «Художня тканина західних областей УРСР», виділяє основні композиційні типи килимів: смугасті, сітчасті, вазонові [8].

Матеріалом для виготовлення килимів служать два види ниток: для основи використовуються міцні кручені лляні, конопляні або бавовняні нитки, для піткання – вовняна пряжа різних кольорів.

Проект килима «Стожари», курсовий проект ст. III курсу ХТ Карп'юк С.
Викладач Гордійчук О. З.

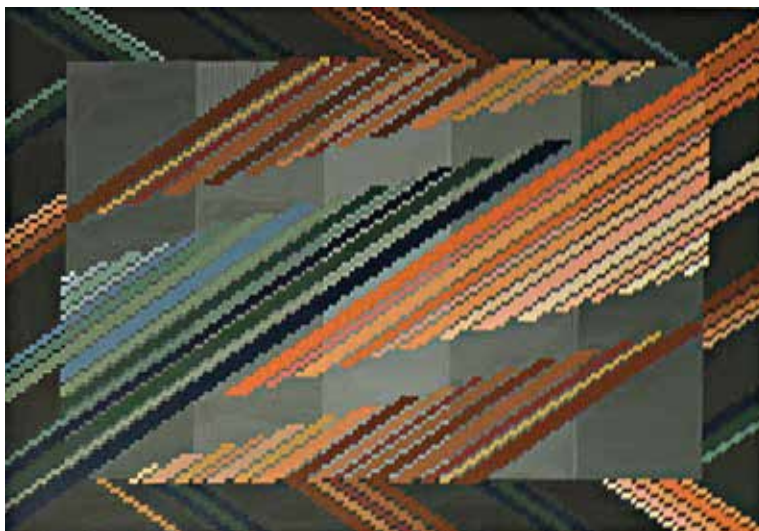
Проект килима «Ембрей», курсовий проект ст. III курсу ХТ Хиць О.
Викладач Гордійчук О. З.

Проект килима «Баранчики», курсовий проект ст. III курсу ХТ Палій Л.
Викладач Гордійчук О. З.

Проект килима «Стежиною», курсовий проект ст. III курсу ХТ Арабчук Н.
Викладач Гордійчук О. З.

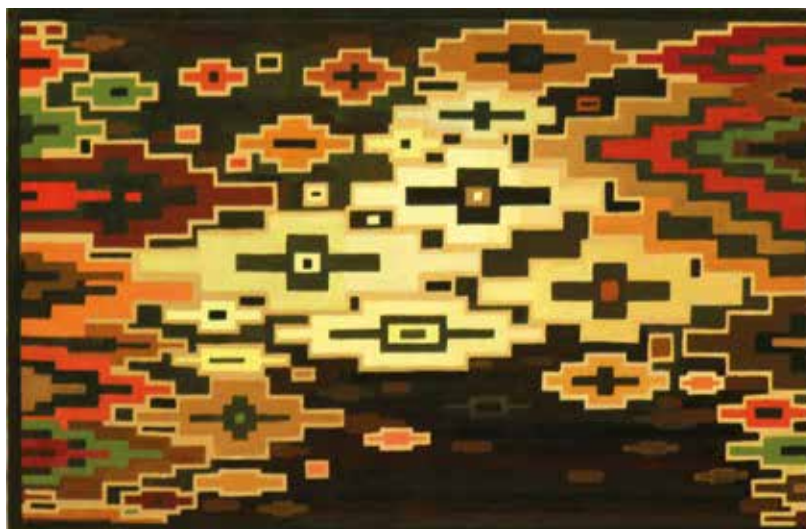
Проект килима «Паралелі», курсовий проект ст. III курсу ХТ Петричак У.
Викладач Гордійчук О. З.

Проект килима «Ритм», курсовий проект ст. III курсу ХТ Ковальова М.
Викладач Гордійчук О. З.

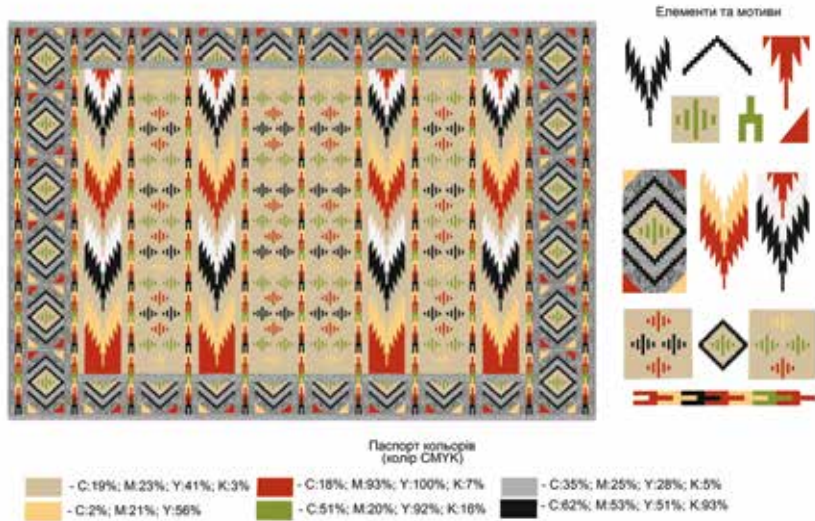

Проект килима «Дух часу», курсовий проект ст. III курсу ХТ Рак З.
Викладач Гордійчук О. З.

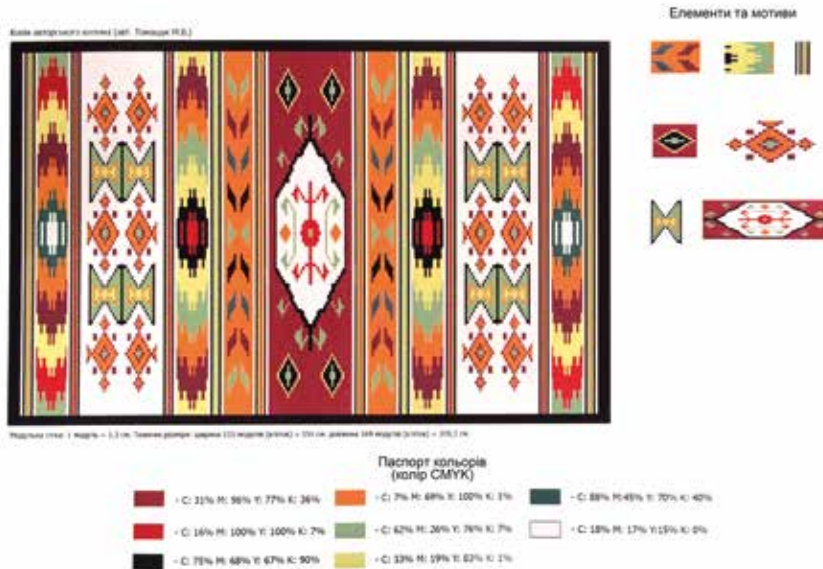

Проект килима «Мандрівка», курсовий проект ст. III курсу ХТ Соледжук М.
Викладач Гордійчук О. З.

Побудова та проектування модульних композицій для інтер'єрних тканин

Побудова та проектування модульних композицій для інтер'єрних тканин

Побудова та проектування модульних композицій для інтер'єрних тканин

Копія авторського килима (авт. Гарас Г.О.)

Модуль: одна 1 модуль = 1,3 см. Технічний розмір: ширина 114 модулів (кількість) = 148 см, довжина 181 модуль(кількість) = 235 см

Елементи і мотиви килима

Паспорт кольорів (колір CMYK)

- C:5%; M:9%; Y:88%; K:1%	- C:69%; M:30%; Y:78%; K:56%	- C:26%; M:83%; Y:99%; K:34%
- C:2%; M:55%; Y:95%;	- C:64%; M:42%; Y:60%; K:63%	- C:46%; M:65%; Y:58%; K:75%
- C:5%; M:79%; Y:96%; K:1%	- C:74%; M:12%; Y:3%; K:1%	- C:44%; M:55%; Y:58%; K:45%
- C:20%; M:97%; Y:92%; K:9%	- C:96%; M:80%; Y:2%; K:1%	- C:19%; M:39%; Y:57%; K:8%

Побудова та проектування модульних композицій для інтер'єрних тканин

Копія авторського килима "Мелаййін" (авт. Сінга "Гуруліяла мистецтво")

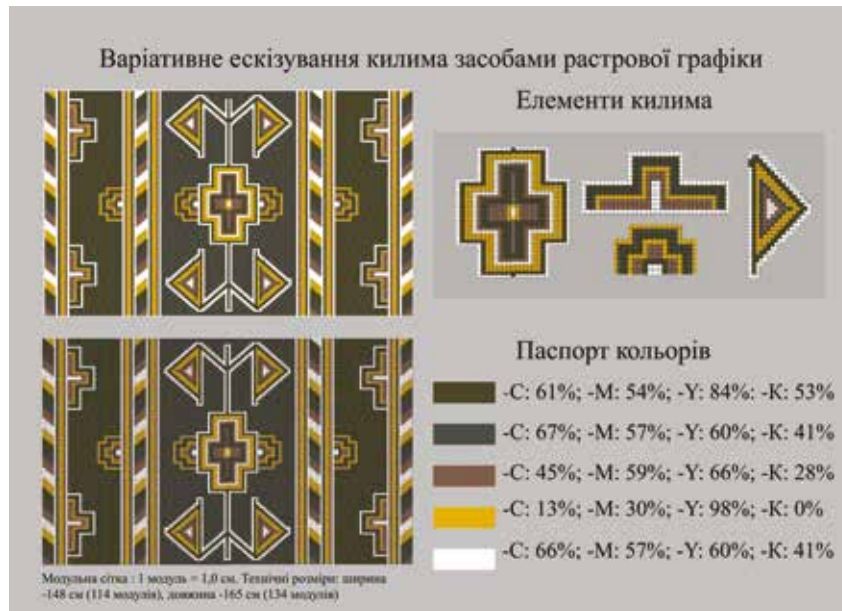
Модуль: одна 1 модуль = 1,3 см. Технічний розмір: ширина 105 модулів (кількість) = 136 см, довжина 140 модуль(кількість) = 182 см.

Паспорт кольорів (колір CMYK)

- C:85%; M:75%; Y:85%; K:15%	- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:75%; Y:85%; K:15%	- C:85%; M:75%; Y:85%; K:15%
- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:75%; Y:85%; K:15%	- C:85%; M:75%; Y:85%; K:15%
- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:75%; Y:85%; K:15%	- C:85%; M:75%; Y:85%; K:15%
- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:85%; Y:95%; K:15%	- C:15%; M:75%; Y:85%; K:15%	- C:85%; M:75%; Y:85%; K:15%

4. КИЛИМ У ПРАКТИКАХ СУЧАСНИХ ДИЗАЙНЕРІВ

Варіативне ескізування килима засобами растрової графіки

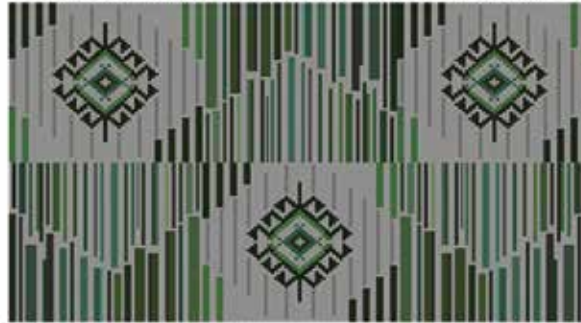
Модульна сітка: 1 модуль = 1,3 см. Технічні розміри: ширина 102 модулів (каліток) = 132 см; довжина 163 модулі (калітки) = 211 см.

Паспорт кольорів (колір СМУК)

	- C:63%; M:59%; Y:71%; K:57%		- C:47%; M:42%; Y:45%; K:6%		- C:69%; M:33%; Y:82%; K:17%
	- C:58%; M:54%; Y:58%; K:28%		- C:76%; M:55%; Y:75%; K:66%		- C:48%; M:11%; Y:62%; K:0%

Варіативне ескізування килима засобами растрової графіки

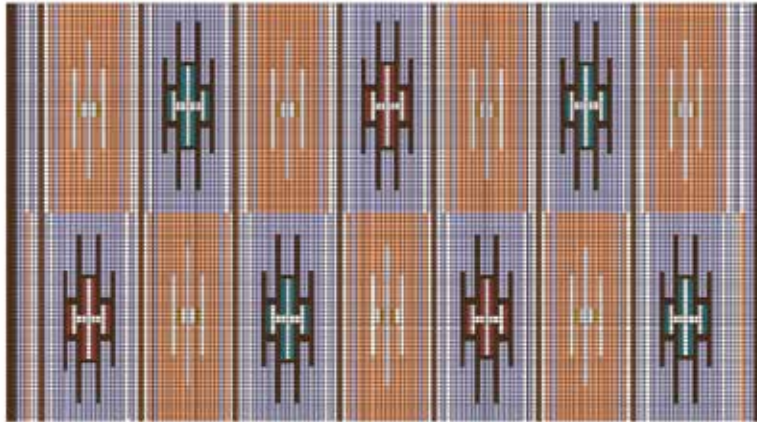
Розміри килима: 1 модуль = 1,3 м. Точка розрізу: ширина 1/1 модуль = 222 см; довжина 1/1 модуль = 148 см.

Паспорт кольорів (колір CMYK)

- C: 75% M: 57% Y: 75% K: 81%	- C: 74% M: 65% Y: 68% K: 87%	- C: 77% M: 43% Y: 86% K: 42%
- C: 77% M: 55% Y: 79% K: 77%	- C: 78% M: 54% Y: 82% K: 73%	- C: 74% M: 43% Y: 80% K: 36%
- C: 80% M: 47% Y: 69% K: 40%	- C: 76% M: 55% Y: 78% K: 78%	- C: 81% M: 46% Y: 71% K: 41%
- C: 71% M: 49% Y: 79% K: 49%	- C: 73% M: 64% Y: 65% K: 69%	- C: 79% M: 41% Y: 67% K: 28%
- C: 74% M: 37% Y: 81% K: 25%	- C: 79% M: 53% Y: 84% K: 71%	- C: 70% M: 41% Y: 69% K: 25%
- C: 58% M: 48% Y: 40% K: 15%	- C: 75% M: 48% Y: 89% K: 54%	- C: 66% M: 26% Y: 57% K: 5%
- C: 50% M: 40% Y: 41% K: 5%	- C: 75% M: 49% Y: 88% K: 58%	- C: 66% M: 60% Y: 58% K: 43%

Варіативне ескізування килима засобами растрової графіки

Паспорт кольорів(CMYK)

C:12%; M:11%; Y:1%; K:0%

C:20%; M:47%; Y:97%; K:3%

C:2%; M:48%; Y:63%; K:0%

C:30%; M:27%; Y:0%; K:0%

C:77%; M:67%; Y:66%; K:85%

C:47%; M:69%; Y:82%; K:59%

ВАРІАТИВНЕ ЕСКІЗУВАННЯ КИЛИМА ЗАСОБАМИ РАСТОРОВОЇ ГРАФІКИ

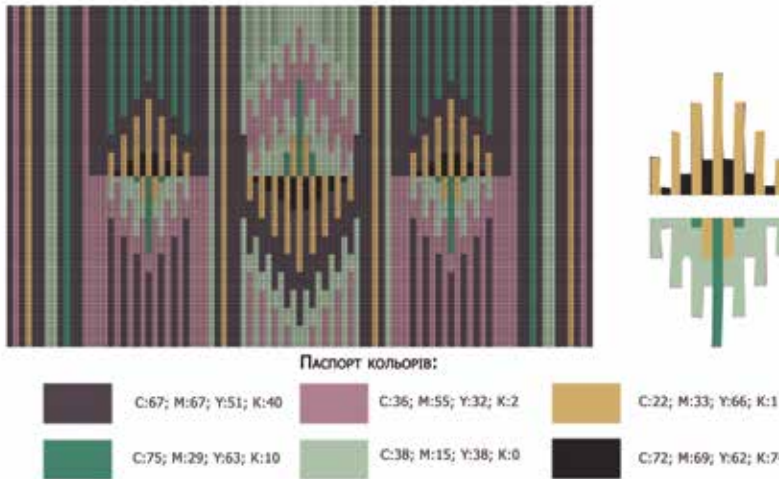

Паспорт кольорів (колір СМУК)

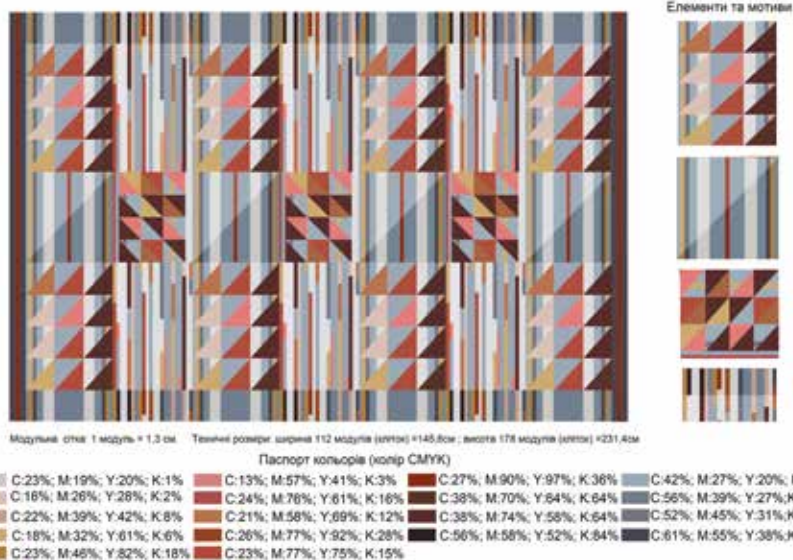
- C: 18%; M: 15%; Y: 48%; K: 2%	- C: 28%; M: 47%; Y: 77%; K: 25%	- C: 35%; M: 20%; Y: 34%; K: 6%
- C: 21%; M: 11%; Y: 46%; K: 2%	- C: 24%; M: 74%; Y: 74%; K: 17%	- C: 48%; M: 20%; Y: 41%; K: 13%
- C: 24%; M: 21%; Y: 58%; K: 5%	- C: 24%; M: 21%; Y: 58%; K: 5%	- C: 39%; M: 17%; Y: 40%; K: 5%

ВАРІАТИВНЕ ЕСКІЗУВАННЯ КИЛИМА ЗАСОБАМИ РАСТОРОВОЇ ГРАФІКИ

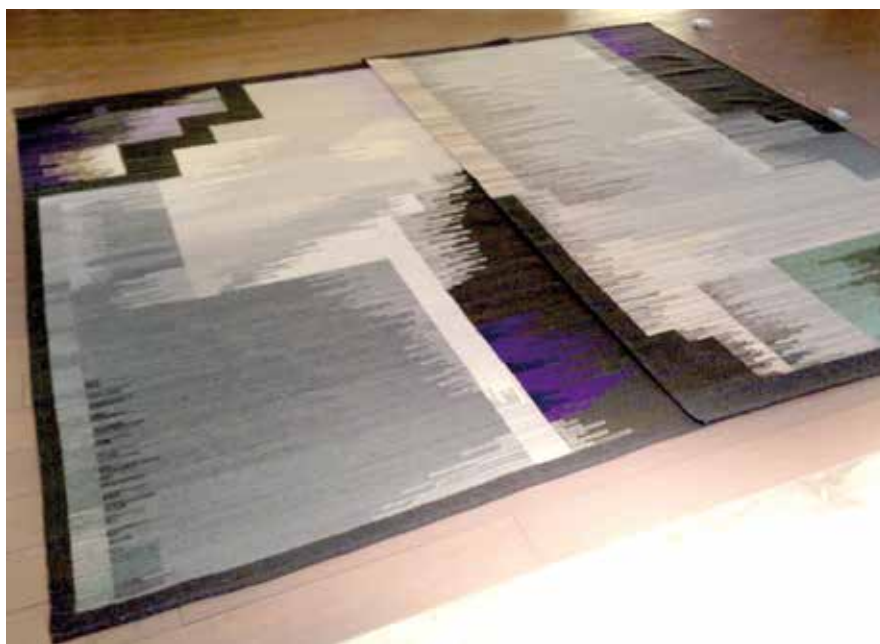

Варіативне ескізування килима засобами растрової графіки

Творча майстерня художника Дутки В. В.

Реалізація проекту оформлення інтер'єру килимовими виробами. Художник Дутка В. В.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Бердо – рухома деталь килимового верстата, що використовується для прибивання ниток піткання.

Вал – деталь верстата, що з'єднує дві станини; у килимовому верстаті є три вали: основний, грудний і товарний. На основний вал навивається основа, грудний – служить для зміни напрямку руху килимової тканини, на товарний – проводиться намотування виготовленого килима.

Верстат – обладнання, яке використовується для виготовлення килимів. Він буває горизонтальний і вертикальний.

«Закладне» тканиня, тканиня «у вічко», тканиня «на косу нитку» – різновиди рахункової техніки, які відрізняються способами з'єднання кольорових площин.

Ігличка – допоміжне знаряддя, яке використовується для прокладання кольорових смуг при виготовленні килимів.

Колінце – поворот нитки піткання навколо основи. Воно утворюється завдяки двом (туди й назад) прокиданням нитки піткання.

Пара – найменша величина килимового малюнка по горизонталі, що складається із 4 ниток основи.

Поступ – найменша величина малюнка по вертикалі, яка вимірюється кількістю виконаних колінець.

«Рахункова» техніка – техніка ви-

готовлення килимів на горизонтальному верстаті, при якій робота проводиться за технічним малюнком, на відміну від роботи за картоном.

Ремізки (народна назва – шохти, начиння) – частина верстата у вигляді нитяних рукавів, натягнутих на дві, паралельно розміщені, дерев'яні планки, за допомогою яких взаємно переміщаються (піднімаються та опускаються) нитки основи під час ткання.

«На межову нитку» або «на пряму нитку» – спосіб килимового ткання, при якому нитки піткання двох різних кольорів перевиваються на спільній нитці основи й утворюють щільне з'єднання двох кольорових площин.

«На косу нитку» – спосіб килимового ткання, при якому нитка піткання закріплюється над суміжною на відстані однієї чи декількох ниток основи, унаслідок чого утворюється геометричний візерунок із косим контуром.

Фартух – цупка тканина, що однією стороною щільно приєднана до товарного валу, а другою – через систему металевих прутів до ниток основи.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовецький В. Гуцульщина XIII-XIX століть. – Львів, 1982. – 150 с.
2. Домашевський М. Історія Гуцульщини. Львів, 2001, Т VI, ст. 266
3. Каталог. – Коломия, 1912 р. – 32 с.
4. Кисілевська О. Наше народне мистецтво. – Львів: Світ, №13-14, 1927.]
5. Пелипейко І. Косівська «промислівка»: штрихи до історії // Вісник ЛАМ. – Львів: ЛАМ, 2002. – Випуск 13. – С.287-294.
6. Пелипейко І. Килимарський промисел на Косівщині у 20-30-х роках XX ст. Праці наукового товариства ім. Шевченка. – Т. І, Краєзнавство, Косів: Еврика, 2005. – С. 285-296.
7. Сидорович С. До історії розвитку народного ткацтва в Косівському районі Станіславської області // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – К.: Видавництво академії Української РСР, 1957. – С. 30-55.
8. Сидорович С. Й. Художня тканина західних областей УРСР. – К.: Наукова думка, 1979. – 153 с.
9. Хроніка // Мистецтво L' ART. – Львів: Ізмарагд, 1932. – Ч.1. – С. 26-28.

Навчальний посібник для ВНЗ

В. В. Дутка, І. С. Вах, О. З. Гордійчук

ХУДОЖНІЙ КИЛИМ КОСІВЩИНИ

Комп'ютерна верстка, графічний дизайн Вах І. С.
Коректор Турянська Ж. М.

Підписано до друку 00.00.2017. Формат 00х000/00.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Умовн. друк арк. 000.
Тираж 100. Зам. 567

Видавництво «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 53.
тел.: (0342) 55-94-93.
Свідоцтво ІФ № 9 від 02.02.2001.

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 53.

ББК

Художній килим Косівщини [Текст] : навч. посіб. – Косів: КІПДМ ЛНАМ, 2017. – 40 с.

Посібник «Художній килим Гуцульщини», що розроблений для студентів І освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», розкриває історію формування художньої стилістики килимів Гуцульщини. Наводяться приклади творчої інтерпретації традицій килимарства в сучасних дизайнерських практиках.

Науково-дослідний матеріал та методичні рекомендації, подані в посібнику, дають можливість оволодіти знаннями з історії мистецтва за фахом, технології ткацтва, а також розширити творчий діапазон у проектуванні килимових виробів для оформлення сучасного житлового інтер'єру.